

811.163.41'272

37.014.5:811.163.41(497.11)

<https://doi.org/10.18485/sj.2023.28.1.14>

ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Прегледни научни рад
Примљен: 18.10.2022.
Прихваћен: 13.12.2022.

СРПСКИ ЈЕЗИК У СРПСКОМ ОБРАЗОВНОМ СИСТЕМУ**

У прилогу се говори о статусу српског језика у друштву, посебно у образовном систему Републике Србије. Српски језик, као наставни предмет, иако предмет од најпречег идентитетског значаја, поприлично је скрајнут и запостављен у нашем образовном систему, тако је од основне школе до универзитетске наставе. Ништа није боље ни изван образовног система. Покушаћемо подсетити на оне важне чињенице, на које смо подсећали и раније, али се осврнути и на радове познатих језичких стручњака и тиме, по нашем мишљењу, још једном скренути пажњу на овај важан образовни, национални и идентитетски проблем.

Кључне речи: српски језик, образовни систем, основна школа, средња школа, универзитетска настава, статус језика у друштву.

1. УМЕСТО УВОДА

Наша нелагода данас, када говоримо о овој теми, није мала. Говорили смо о овом проблему последњих десетак година више пута и на више места и

* brboricv@fil.bg.ac.rs

** У децембру 2022. године обележено је четврт века Одбора за стандардизацију српског језика. Седница је одржана у Свечаној сали САНУ. Први део седнице је био свечани, а други део радни. У радном делу седнице прочитано је пет реферата (Срето Танасић, Милош Ковачевић, Исидора Бјелаковић, Софија Милорадовић и Вељко Брборић). Ово је незнатно поправљено и мало проширено излагање које смо тада прочитали (12. 12. 2022).

то објављивали; данас је ово покушај синтезе, с неким новим елементима. О образовним проблемима српског језика говорили су Предраг Пипер, Милош Ковачевић, Рајна Драгићевић, Срето Танасић, Јелица Стојановић, Александар Милановић и други наши језички стручњаци. Дакле, поновићемо оно што смо већ рекли, скренути пажњу и на оно што су други говорили и дати један нови поглед на ово важно образовно и национално питање. Иако има понављања, убеђени смо да није реч о плагијату и аутоплагијату већ је реч о врло озбиљном проблему нашег школства, тј. о стању и судбини српског језика и његовог писма у нашем образовном систему. Реч је, то није спорно, о нашој образовној будућности и њеној идентитетској компоненти. **О овоме не смемо ћутати!**

Део инспирације за овакав приступ и ову синтезу пронашли смо код једног од најпознатијих српских историчара друге половине XX и почетка XXI века, Милорада Екмечића. Историчар М. Екмечић у књизи *Печат Милорада Екмечића* каже: „Сваки историчар на првом месту мора да буде плодан истраживач, по библиотекама и архивима, али и синтетичар који ће ’упластити оно што је косо’. Неко ради у мањој, неко у већој мери. Ако кривиш леђа 60 најбољих година и објављујеш студије са малим темама, онда прети опасност ’архивитиса’ болести у време када су покушаји писања синтеза обично изазивали нелагоде. (...) Онај ко пише само синтезе није уверљив да је закључке доносио из претходних трагања” (Печат 2018: 160).

Дакле, поучени речима Милорада Екмечића, али и свесни личне одговорности, као и места и улоге Одбора за стандардизацију српског језика, ово је наша синтеза. Са 60 година живота и 35 година рада, чини се да о овој теми нисмо ћутали и да смо је истраживали. Говорили смо и у овој институцији, у Академији у Бањој Луци, у Андрићграду, у Матици српској, у Српској књижевној задрузи и на Филолошком факултету, а пре три године на 61. Републичком зимском семинару пред више од 1.000 наставника и професора српског језика. Меша Селимовић је и за мање деценија од ових шест код Екмечића и код нас знао рећи да је то ружно доба.¹

О овоме су говорили и други, институционално и појединачно. Ипак, ништа се није суштински променило или, да будемо мало и прецизнији, ништа нисмо променили, упркос бројним покушајима. Нисмо променили, не зато што су наши аргументи били слаби, већ зато што на тим разговорима није било просветне власти или није било разумевања за промене. Чини се да је изостала и политичка воља да се овај проблем реши. Не видимо, бар тренутно, како оне који одлучују можемо додатно уверити. Сигурни смо да није решење чекати, већ се мора наставити са причом, понављањем аргумената и тражењем

¹ Дакле, са напуњених шездесет година, инспирисани цитатом М. Екмечића покушаћемо да овом синтезом, бар за неко време, што се нас тиче, ставимо тачку на ову тему.

ваљаног решења. Остаје, дакле, зебња и неизвесност, знамо да ћутање није опција. **О овоме морамо причати, одговорне морамо подсећати!**

Садашњим стањем српског језика у српском образовном систему нико није задовољан, то не треба посебно доказивати; тако је од основне школе све до универзитетске наставе. Када кажемо *универзитетске* наставе, мислимо и на филолошке и на педагошке, али и на нефилолошке факултете, односно на статус српског језика на универзитетском нивоу у целини. Такође, свакодневно смо сведоци ове запуштености и лошег стања језичке културе, од најобичнијих разговора, преко медија, до српске скупштине и бројних јавних догађаја различите намене.

Да је српски језик као национални предмет идентитетска категорија, то није потребно посебно доказивати, тако је и код других нација и култура, али ћемо се подсетити неких чињеница и данас, на четврт века од оснивања Одбора.²

2. ПОДСЕЋАЊЕ НА СКУПОВЕ О ОВОЈ ТЕМИ

Већ смо казали да је о овоме последњих десетак година било доста речи. Ево подсећања, да не кажемо синтезе, на скупове и радове где је било речи о овој теми.

Одбор за српски језик Српске књижевне задруге одржао је два скупа где се разговарало о овим питањима. Тако је 2014. године одржана научна конференција с темом *Идентитет српског језика и културе*, прилози су објављени у часопису *Узданица* (год. XII, бр. 1, 2015. године). После тога је 2021. године одржана нова научна конференција, с темом *Идентитетске промене: српски језик и књижевност у доба транзиције*, зборник радова са овог скупа објављен је 2022. године. Са ова два скупа, у поменутиим публикацијама, објављена су 32 прилога.³

Андрићев институт у Вишеграду је 2017. објавио зборник радова *Српски језик и ћирилица данас*, а 2018. године одржан је научни скуп са темом *Значај српског језика за очување српског културног идентитета*. У ова два зборника радова имамо 31 прилог.⁴

² Српски језик и историја, као наставни предмети имају посебан и важан статус за будућност нације. Сваки предмет има своје место у образовном систему, али су ова два предмета, у сваком развијеном друштву важни за очување националног идентитета, постоје институти који ту идеју снаже и учвршћују у научном смислу.

³ Чланови *Одбора за језик* Српске књижевне задруге су Милош Ковачевић, Александар Милановић, Радивоје Микић, Јелица Стојановић и Вељко Брборић.

⁴ Андрићев институт у Вишеграду има Одјељење за језик, редовно одржава научне скупове, са њих објављује одговарајуће зборнике, уредник едиције је Милош Ковачевић.

Матица српска је 2019. године организовала научни и стручни скуп *Српски културни простор: устројство, проблеми вредности*, зборник је објављен 2020. године. И 2021. године одржан је округли сто у Матици српској, тема је била *Положај српског језика у савременом друштву (изазови, проблеми, решења)*, објављен је зборник 2021. године. У два зборника Матице српске имамо више од 90 прилога.

У Академији наука и умјетности Републике Српске одржана су два научна скупа, први 2011, други 2017. Тема првог скупа је била *Језик и писмо у Републици Српској*, другог *Српски језик и српско писмо данас*, објављена су два зборника сакупно 35 реферата.⁵

У Тршићу су одржане три Интеркатедарске србистичке конференције, на којима су учествовале националне катедре Републике Србије, Републике Српске и Црне Горе, са темама важним за српски језик и његов образовни статус. Прва конференција је имала наслов *Статус српског језика и књижевности у образовном систему*, друга *Канон српске књижевности*, трећа *Границе српског језика*. Скупове су пратиле декларације, објављени су зборници са прва два скупа, а трећи је у штампи. Интеркатедарске конференције наставиће своју активност редовним годишњим окупљањима.⁶

У Нишу је као резултат научног скупа објављен тематски зборник радова *Филологија и универзитет* и ово се не сме заборавити, због тога што је овде било речи о статусу српског језика у универзитетској настави (Ковачевић 2012).

И у Српској академији наука и уметности одржан је 2018. године скуп са темом *Језици образовања*. Истина, овде је било више речи о страним језицима, али је било реферата и о статусу српског језика у образовном систему.

Друштво за српски језик и књижевност овом темом се бави стално, писани су бројни апели и скретана пажња јавности и просветној власти на стање и проблеме српског језика у нашим школама. Да је ово велика тема, знали су Александар Белић, Павле Поповић и Јован Скерлић још 1910. године, када су основали Друштво за српски језик и књижевност Србије. Друштво за српски

⁵ Академија наука и умјетности Републике Српске има Институт за језик, њиме руководи председник Одбора за стандардизацију српског језика Срето Танасић.

⁶ Вреди се сетити преминулог колеге Александра Јовановића, који је био председник Програмског одбора активности у Тршићу и чијим одласком смо много изгубили. Милош Ковачевић и Александар Милановић ће покушати надоместити насталу празнину у Програмском одбору тршићких активности. Практично сви (ко)реферати, њих 15, Прве интеркатедарске србистичке конференције (*Статус српског језика и књижевности у образовном систему*) бавили су се овом темом, конференција је донела две декларације које су полазна основа за бољитак – *Декларација о неопходности повећања броја часова српског језика и књижевности у основној и средњој школи* и *Декларација о статусу српског језика на несрбистичким катедрама и ненаставничким факултетима*.

језик и књижевност Србије деценијама на Зимском семинару организује округле столове и разговоре о овој теми. Као еснафско удружење, скреће пажњу научне и образовне јавности о статусу Српског језика као наставног предмета у основним и средњим школама.

Одбор за стандардизацију српског језика, од оснивања до данас, директно или индиректно учествује у свим овим скуповима и активностима. На неким је Одбор био суорганизатор, а на свим скуповима и разговорима чланови Одбора су били и активни учесници. Одбор се о овим питањима редовно изјашњавао, писмима и апелима, а некада и својим одлукама. Тако ће бити и убудуће.

Ако је све ово тачно, онда бисмо се могли запитати шта се још има рећи ново и шта већ није речено у ових неколико стотина прилога. Нама се чини да има доста нерешених питања, да постоји доста проблема и да је српском образовном систему потребна озбиљна и јасна поправка када је у питању статус српског језика.

Колико је питање језика важно, покушали су неки чланови Одбора за стандардизацију српског језика скренути пажњу и у неким ранијим активностима Министарства културе и информисања, пре неколико година, у важним стратешким документима. Ево и тога подсећања. Министарство културе и информисања је било урадило десетогодишњу *Стратегију културног развоја*, али она није усвојена. Посебан део *Стратегије* бавио се српским језиком и ћирилицом. У договору и сарадњи са Одбором за стандардизацију српског језика урађен је био предлог *Закона о српском језику и његовом матичном писму*. Наш предлог није био прихваћен, али је *Закон* донет нешто касније (2021. године), без учешћа Одбора у коначном тексту, у знатно измењеном облику. Убеђени смо да је овде реч о политичкој одлуци и да они који одлучују нису у довољној мери поштовали стручне и научне аргументе. Тиме су највише изгубили српски језик и његово национално писмо.⁷

Дакле, мислимо да немамо јасну стратегију за наредни десетогодишњи период, планирати се може и дуже, зашто не и неколико деценија. Ако имамо план, разуме се и његове поправке, онда стратегија има смисла, а ако немамо план, онда је ова тема обесмишљена. Стратегију мора урадити ресорно министарство, ту алтернатива не постоји, иза овога мора стати и држава. Полазна основа будуће стратегије може бити оно што је написао и заступао академик Предраг Пипер (2016: 1–17).

⁷ Одбор за стандардизацију имао је одличну сарадњу са Министарством културе и информисања док је министар био господин Владан Вукосављевић. Тако је 2019. године на предлог Министарства културе, у Сремским Карловцима, потписана *Повеља о српском културном простору*. У новим околностима сарадња је неупоредиво мања и, по нашем мишљењу, активности ресорног министарства о српском језику и ћирилици су скромне.

3. ПОДСЕЋАЊЕ НА СТАВОВЕ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

Академик Предраг Пипер овом темом се бавио веома озбиљно и одговорно. Своје ставове изнео је у две књиге: *Српски између великих и малих језика* (Пипер 2010) и *Српски у кругу словенских језика* (Пипер 2015). На нашу молбу, 2016. године на Републичком зимском семинару, П. Пипер је одржао предавање са темом *Српски језик између великих и малих језика* пред више од хиљаду професора српског језика и књижевности. Текст предавања је објављен у часопису *Књижевност и језик* (Пипер 2016). До сада смо се више пута позивали на тај рад, мислимо да би то могао бити програмски чланак када је посреди статус српског језика, и да га вреди цитирати и на њега подсећати. Стање данашњег српског језика, по мишљењу П. Пипера, може стати у ових 16 тачака: 1. смањује се број изворних говорника српског језика; 2. порастао је број говорника српског језика изван Србије; 3. смањује се матична територија на којој се српски говори као матерњи језик; 4. у Србији надлежна министарства не воде скоро никакву језичку политику; 5. и даље је неписмен велики број грађана Србије; 6. недовољно је заступљен српски језик у образовању; 7. маргинална је заступљеност српског језика у Стратегији научног и технолошког развоја у Републици Србији; 8. запуштена је говорна култура; 9. стихијски продире велики број страних речи; 10. све је шира употреба страних речи у сфери јавне употребе; 11. велики је број дублета на свим нивоима језичке структуре; 12. све је већа идеологизованост језика и улога језичке политичке коректности; 13. потискује се ћирилица из јавне и службене употребе; 14. уништава се ћирилично споменичко књижевно наслеђе; 15. чести су покушаји ревизије историје српског језика и писма у новом политичком кључу; 16. све је чешћа злоупотреба језика (Пипер 2016: 1–17). Дакле, П. Пипер је прилично јасно и веома прецизно све мапирао у 16 тачака, а ми ћемо овде поновити и издвојити само три, најважније за нашу тему: а) у Србији надлежна министарства не воде ваљану језичку политику; б) недовољна је заступљеност предмета Српски језик у образовању; в) истраживања о српском језику у Стратегији научног и технолошког развоја у Србији нису довољно заступљена (2015–2020). Ово су три предуслова за решавање свих других питања и са њиховом реализацијом се не сме оклевати. Морамо поновити да за ово мора постојати политичка воља и одговарајућа политичка одлука, ово је обавеза ресорних министарстава и Владе Републике Србије.⁸

⁸ У поменутом раду П. Пипер је говорио и о укупној одговорности за језик, о релевантним истраживањима, о кадровској и институционалној основи проучавања српског језика, о већем присуству српских лингвиста на међународним научним конференцијама, али и о недовољном интересовању шире јавности за језичка питања (2016: 13–15).

4. ОТВОРЕНИ ПРОБЛЕМИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА У ОБРАЗОВАЊУ

Предмет посебне пажње у овом излагању је статус Српског језика као наставног предмета у образовању и у друштву. Ми смо те проблеме груписали у седам тачака, разуме се да проблема има и изван ових седам тачака, али то може бити тема за неко друго окупљање:

1. Наставни планови и програми;
2. Уџбеници и приручници;
3. Наставни кадар и реализација наставе;
4. Статус српског језика и образовања у друштву;
5. Однос просветне власти према српском језику;
6. Однос медија према српском језику;
7. Образовна стратегија и будућност.

4.1. Наставни планови и програми

Наставни план и програм су службени документи, доносе их просветне власти и на њима почива целокупна настава (Брборић 2004: 44–45). Дакле, број часова на недељном и годишњем нивоу и програмски садржаји темељ су сваког предмета, па тако и Српског језика. Када је посреди број часова, онда се вреди сетити онога што је о томе у Српској књижевној задрузи рекла колегиница Рајна Драгићевић. Прво је да се предмету Српски језик (и књижевност) додели напредметни статус, а друго је да се број часова озбиљно повећа. Заостајање у броју часова у поређењу са највећим бројем држава тешко се може разумети и објаснити. Са овим бројем часова бољитак није могућ, тек када обезбедимо повећање броја часова у основној и средњој школи створићемо услове за бољу и квалитетнију наставу и добру реализацију програмских садржаја (Драгићевић 2015: 117–129). Рад колегинице Драгићевић је од његовог објављивања више пута цитиран, како због идеје о напредметном статусу, какав има руски језик у Русији, тако и због указане потребе за повећањем броја часова, како је у највећем броју озбиљних школских система (Француска, Турска, Русија, Мађарска, Белорусија...).

Наставним програмима за основну и средњу школу, јединственим за целу државу, потребна је поправка. Неуједначеност наставних програма на универзитетској настави је необјашњива, наши универзитетски сrbистички центри су се потпуно удаљили једни од других, што се тешко може разумети. То је чудо над чудима, мука над мукама... Истина, имамо сrbистичке катедре које личе једна на другу, а имамо и оне које су удаљене до непрепознатљивости. Такво стање је неодрживо. Онај ко заврши Српски језик и књижевност (Српску књижевност и језик), може предавати Српски језик у Републици Србији, Републици Српској

и Црној Гори. Остаје нејасно како су програми универзитетске наставе оволико удаљени, о чему смо детаљно говорили на Првој интеркатедарској србистичкој конференцији у Тршићу (Брборић 2021а: 125–144).⁹

Ево једне пројекције. Ако би из једног универзитетског центра студент прешао у неки други, рецимо на четвртој години, лако се може десити да би му било признато једва 50% положених испита (три семестра), док би другу половину испита морао поново полагати.¹⁰ Овде имамо два важна елемента. Прво бисмо морали имати заједничке предмете, заједничке програме и заједничку литературу на основним (обавезним) предметима свих србистичких центара, где сличност не би смела бити спорна, уз мање разлике. Друга је ствар што би сваки србистички центар своју посебност могао показивати преко необавезних (изборних) предмета и курсева (Брборић 2021б: 141–142).

4.2. Уџбеници и приручници

Свима нама је сметао уџбенички монопол Завода за уџбенике (Завода за уџбенике и наставна средства) и сви смо говорили да то није добро. Изгледа да је са политичким стигао и уџбенички плурализам и данас уџбенике у Србији издаје недопуштено велики број институција. Данас монопол на уџбенике држе они чији су оснивачи изван Србије и иза њих стоји страни капитал и страна моћ. Овде, поред уџбеника за српски језик, мислимо и на уџбенике из историје, али доћи ће на ред и други предмети који имају идентитетски карактер. Већ се у уџбеницима географије и биологије јављају идеје које озбиљно задиру у неспорне образовне вредности и постојећу образовну и културну традицију. Основни уџбеници морају проћи ригорозну контролу, али се у приручничкој литератури може оставити извесна слобода.

Најављени покушај да Завод за уџбенике буде задужен за идентитетске категорије је само мртво слово на папиру.

На универзитетској настави немамо оно што би се, математичким језиком, звао заједнички именоватељ. Разлика се може разумети, али се и заједнички елементи подразумевају. Предметна неуједначеност србистичких катедара директно се одразила и на обавезну литературу која се користи како на обавезним, тако и на изборним предметима. Истина, није редак случај да се неке важне и вредне књиге истакнутих професора језика и књижевности нађу као обавезна литература и у неколико универзитетских центара. Овде у првом

⁹ Тема Прве интеркатедарске србистичке конференције је била *Статус српског језика и књижевности у образовном систему*. Рад на који се овде позивамо носио је наслов *Нека питања и проблеми србистике на србистичким катедрама*.

¹⁰ Ово је само пројекција. Закон о универзитету спречава промену универзитета у завршној години студија. Немамо прецизан увид у то колико студената србистике мења факултете током студија, али такви случајеви били би нормални да су програми усклађенији.

реду мислимо на оне књиге које (ко)ауторски потписују неки професори из Београда и Новог Сада.

Овде морамо навести један очигледан пример. Одбор за стандардизацију српског језика, као свесрпско језичко тело, давно се огласио и донео одлуку о подели јужнословенских језика. Већина аутора и уџбеника поштовала је ову одлуку и тако поступила у уџбеницима и приручницима. Ипак, под утицајем са стране и оних који нису језички стручњаци дошло је до несагласја. Завод за унапређивање образовања и васпитања указао је ауторима и издавачким кућама да не поштују мишљење и одлуке Одбора и „запретио” им да уџбенике поправе. Овај случај није усамљен.

4.3. Наставни кадар и реализација наставе

Не мислимо да је наставни кадар од основне школе до универзитета лош, али би и овде побољшање било оправдано. Ако бисмо решили проблем плана и програма, и проблем уџбеника и уџбеничке литературе, могли бисмо наставни кадар у основним и средњим школама преко семинара поправити и додатно образовати. Усавршавање је могуће и преко одговарајућих књига и часописа. Знамо да је и наставни кадар неуједначен, како по оспособљености за наставни рад, тако и по месту стицања дипломе и бројним другим елементима... Редовним и квалитетним семинарима, тј. одговарајућим стручним усавршавањем, наставни кадар би за три до пет година могао бити неупоредиво квалитетнији. Свакако је важно питање и материјална ситуација професора српског језика и књижевности, али то није тема нашег излагања.

Мислимо да постоји проблем са наставним кадром и на универзитетској настави. Имамо катедара и србистичких центара где је мали број наставника из научних области Српски језик и Српска књижевност. Имамо универзитетских србистичких центара без наставника у звању редовних професора за предмете који покривају области српског језика и српске књижевности. Ево само једног поређења. На Филолошком факултету у Београду имамо 44 наставника који изводе наставу из ове две научне области, од којих је скоро половина у звању редовног професора.¹¹ Истовремено, на Државном универзитету у Новом Пазару на студијској групи Српска књижевност и језик немамо редовних професора изабраних у звање за научне области Српски језик и Српска књижевност. Тамо су запослена 4 ванредна професора, од којих је двоје са допунским радом. Знатно је боља ситуација у Новом Саду, Нишу,

¹¹ Мислимо на Катедру за српски језик са јужнословенским језицима и Катедру за српску књижевност са јужнословенским књижевностима, на којима тренутно имамо 21 редовног професора, 8 ванредних професора и 15 доцента. У настави њихових студијских група учествују и наставници са других катедара који предају теорију књижевности, светску књижевност и стране језике и културе.

Крагујевцу и у Косовској Митровици, али је поприлично неуједначена и по броју наставника и сарадника, и по броју студената.¹²

Важан је статус српског језика на учитељским (педагошким) факултетима. Они образују будуће учитеље и формирање првих језичких знања је од велике важности, српски језик је и код њих најчешће запостављен. Није срећна ситуација ни на страним филологијама, где је српски језик најчешће у статусу изборног предмета, што сматрамо недопустивим. О статусу српског језика на нефилолошким факултетима нећемо посебно говорити, тамо српског језика практично и нема, али је и о томе већ доста писано (Ковачевић 2012; Ковачевић 2021; Брборић 2021б).

Права оних који заврше основну и средњу школу су исте, а шта је са знањима, умењима и компетенцијама посве је друга прича. Оцењивање на свим нивоима удаљило се од своје изворности. Ученичке и студентске оцене најчешће нису у складу са њиховим знањем и вештинама.

Милош Ковачевић је више пута указивао на слабости наставе Српског језика у основним и средњим школама, а посебно о „жртвовању” наставе језика (граматике) у корист наставе књижевности, уз закључак да би решење било у средњошколском раздвајању наставе језика од наставе књижевности. Истовремено, Ковачевић закључује да је настава српског језика различито заступљена на филолошким (филозофским) и учитељским факултетима, уз невероватно маргинализовање на страним филологијама и њено непостојање на другим факултетима (Ковачевић 2012; Ковачевић 2021).

Нико не спори да факултети имају своју специфичност и да се ослањају на традицију. Као да су неки факултети сматрали да је њихова обавеза да се разликују од оног приступа који има факултет са најдужом традицијом – Филолошки факултет у Београду. Услед недопустиве разлике у наставним програмима, предметима и обавезној литератури, различите су и компетенције и знања дипломираних студената.

Посебан проблем су учитељски (педагошки) факултети и они су за ову причу неизоставни. Све мање су свршени средњошколци заинтересовани за позив учитеља (професора разредне наставе), често на студије долазе слабији ученици, што ће се свакако одразити на стручну оспособљеност будућих учитеља. Није нам блиско постојеће стање да будући учитељи или професори српског језика буду самофинансирајући студенти.¹³

¹² Забрињавајуће је сазнање да се на националне катедре уписује све мање студената, мање од половине постојеће квоте, и ово ће, ако се нешто не промени у наредним годинама, бити велики проблем. Већ постоји проблем са професорима математике и страних језика у нашим основним и средњим школама.

¹³ Можда бисмо могли размислити о идеји да сви будући професори српског језика и учитељи буду финансирани из буџета. Ако то није довољно, онда треба размотрити могућност да

4.4. Статус српског језика и образовања у друштву

О образовном систему и образовним институцијама данас се ретко говори. По томе бисмо могли закључити или да је наше образовање јако добро или да образовање није важно. Мислимо да ниједна од ових претпоставки није тачна. Овде бисмо се могли сетити тзв. *Закона о родној равноправности*. Наиме, донет је врло брзо, постојала је јака политичка и друштвена подршка и, премда се струка озбиљно опирала и наводила бројне аргументе, то није помогло. Његова примена у образовном систему, односно у уџбеницима, за сада је одложена, али није јасно како ће то изгледати у будућности. Убеђени смо да српски језик и српски образовни систем заслужују више пажње и простора, јер су они важни за будућност сваке нације; то је као однос сетве и жетве.

4.5. Однос просветне власти према српском језику

Када кажемо просветна власт, мислимо на Министарство просвете, два завода и Национални просветни савет. Национални просветни савет је у неколико случајева показао добро интересовање и коректно разумевање ових проблема. На њиховим седницама, по нашим сазнањима, више пута се озбиљно разговарало и нису остали имуни на наше апеле и жалбе.

Министарство просвете, чини се, мало пажње посвећује српском језику. То се посебно могло видети преко бројних најављених пројеката и истраживања, који су остајали без државне подршке, без јасних разлога и ваљаних објашњења.

По нашем мишљењу, најмање се овим питањима говорило под окриљем Министарства просвете и у два завода. То видимо као озбиљан проблем.

4.6. Однос медија према српском језику

О медијима и њиховом односу према образовању, српском језику и ћирилици скоро да није потребно трошити речи. Ипак, постоје два изузетка, а то су дневни листови *Политика* и *Вечерње новости*. Овде ћемо цитирати део онога што смо 2018. године рекли у беседи на 85. Вуковом сабору у Тршићу: „У Србији медији данас контаминирају свест. Нико не пише о томе да је Универзитет у Београду међу 5% најбољих на свету, па нација и није знала како се зове и како изгледа ректор Универзитета у Београду, док није докторирао један политичар, док није кренула прича о једном докторату, али зато имамо свакодневне извештаје о 'медијским иконама', о 'крешталицима, старлетама, неважним јадницима и најсумњивијим појединцима', они су у свакоминутном и

имају кредите или стипендије. Тиме бисмо дугорочно озбиљно поправили наставни кадар у нашим основним и средњим школама.

сваколатном директном преносу. (...) Велики проблем Србије је таблоидизација и ријалитизација. То су процеси добро планирани и моћно осмишљени. Зар се не може утицати и на укус нације, зар се не може, како рече Вук, одвојити жито од кукоља” (Брборић 2018: 491–495).¹⁴

4.7. Образовна стратегија и будућност

Од хрватског лингвисте Далибора Брозовића чули смо пре више од три деценије занимљиву тврдњу да за све проблеме, ако их желимо решити на прави начин, морамо имати три ствари – попис, опис и пропис. Попис и опис већ имамо, а за пропис ће нам бити потребна добра воља и нешто рада. Понављамо да је потребна и политичка одлука. Одговорност се подразумева! Није то задатак појединца, већ свих заједно.

Имамо Матицу српску, две академије наука (Београд и Бања Лука) и три института за српски језик (Београд, Андрићград, Бања Лука). Ту је и пристојна традиција и неки озбиљни пројекти; имамо Тршић и редовне интеркатедарске конференције, имамо Одбор за стандардизацију српског језика и његове комисије.

У књизи *Подучавање с мозгом на уму* Ерика Јенсена стоји ова реченица: „На срећу, ми имамо већ довољан увид како бисмо могли да направимо драматичне и снажне промене у начину на који размишљамо, планирамо и спроводимо образовну политику. Иако нам истраживачи не пружају увек одређене облике или обрасце на основу којих бисмо морали да мењамо парадигму, јасно је да ипак знамо о томе како да то изведемо. Не чекајте на више или на нова истраживања – увек ће се откривати нешто ново. Много више смисла има ако започнете с оним што можете да урадите данас и тако направите прве кораке” (Јенсен 2013: 201). Дакле, мора се направити стратегија образовног и културног развоја, у коме ће образовни статус српског језика бити јасно истакнут, ваљано образложен и добро планиран. У стратегији се мора јасно дефинисати све оно што смо назначили у овоме прилогу. Без тога документа будућност ове идеје може бити упитна и свако одлагање је неодрживо.

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Закључак је, бар тако мислимо, прилично јасан. Статус српског језика као наставног предмета и као научне области у Републици Србији није добар од основне школе до универзитетске наставе. Плашимо се да нерешавање

¹⁴ Медији ову беседу нису пренели, нити у целости, нити у деловима. Објављена је у листу *Задужбина* (лист Вукове задужбине) и у часопису *Књижевност и језик*.

овог важног националног и идентитетског питања може имати озбиљне последице у будућности. Обавеза свих нас је да кренемо са решавањем ових питања одмах, без одлагања. Разуме се да нам је потребна помоћ ресорних министарстава, они су дужни да помогну у креирању политичке воље за решавање поменутих проблема.

Мора се поћи од наставног плана и програма. Ако нема повећања броја часова, онда је све беспредметно. После треба обезбедити адекватне уџбенике и приручнике, од основне школе до универзитета, касније и дообуку наставног кадра, где је то потребно. Статус српског језика у друштву и однос просветне власти према језику и матичном писму не смеју бити упитни.

Вредело би уједначити србистику на националним катедрама, али се позабавити и статусом српског језика изван србистичких катедара и обезбедити предмет који неће бити упитан на свим факултетима.

Важна је јасна образовна и културна стратегија, при чему не знамо да ли медије можемо рачунати као на саборце у овом важном и национално одговорном послу. Подршка извршне власти се подразумева. **Ово је наш данашњи допринос!**

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић 2004:** Вељко Брборић, *Српски правопис у наставној пракси*, Београд: Филолошки факултет.
- Брборић 2015:** Вељко Брборић, Језички и национални идентитет у основној школи, *Узданица*, XII, 1, Јагодина, 147–156.
- Брборић 2016:** Вељко Брборић, *О српском правопису*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Брборић 2017:** Вељко Брборић, Место и улога српског језика као наставног предмета у образовном систему, *Српски језик и ћирилица данас* (Зборник радова), Вишеград: Андрићев институт, 73–90.
- Брборић 2018:** Вељко Брборић, Два века *Српског рјечника* – сећање на живот и дело великог Вука (беседа), *Књижевност и језик*, LXV, 3–4, 491–495.
- Брборић 2020:** Вељко Брборић, Неколико образовних и културних приоритета српског језика, *Српски културни простор, устројство, проблеми, вредности* (зборник радова), Нови Сад: Матица српска, 239–253.
- Брборић 2021а:** Вељко Брборић, Нека питања и проблеми србистике на несрбистичким катедрама, *Статус српског језика и књижевности у*

образовном систему, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 125–144.

Брборић 2021б: Вељко Брборић, Размишљање о српском језику у седам тачака, *Положај српског језика у савременом друштву – изазови, проблеми, решења* (зборник саопштења), Нови Сад: Матица српска, 57–63.

Драгићевић 2015: Рајна Драгићевић, Нека питања организације наставе српског језика као важан фактор очувања идентитета српског језика и културе, *Узданица*, XII, 1, Јагодина, 131–145.

Јенсен 2013: Ерик Јенсен, *Подучавање с мозгом на уму*, Београд: Едука.

Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, Статус српског језика на српским универзитетима, *Филологија и универзитет* (тематски зборник радова), Наука и савремени универзитет 1, Ниш: Филозофски факултет, 13–24.

Ковачевић 2021: Милош Ковачевић, Питања српског језика на несрбистичким филолошким катедрама и на наставничким факултетима, *Статус српског језика и књижевности у образовном систему*, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 103–121.

Печат 2018: *Печат Милорада Екмечића*, Београд: Компанија Новости, Издавачко предузеће Наш печат.

Пипер ³2010: Предраг Пипер, *Српски између великих и малих језика*, Београд: Београдска књига.

Пипер 2015: Предраг Пипер, *Српски у кругу словенских језик*, Београд: MN libris.

Пипер 2016: Предраг Пипер, Српски језик између великих и малих језика, *Књижевност и језик*, LXIII, 1–2, 1–17.

Чомски 2017: Ноам Чомски, *О погрешном образовању*, Београд: Едука.

SERBIAN LANGUAGE IN THE SERBIAN EDUCATIONAL SYSTEM

Summary

The paper discusses the status of the Serbian language in society, especially in the education system of the Republic of Serbia. The Serbian language as a teaching subject is quite marginalized and neglected in our educational system, from elementary school to university teaching. Nothing is better outside the education system. We will try to recall those important facts, which we have mentioned before, but we will also refer to the works of well-known language experts and thus, in our opinion, once again draw attention to this important educational, national and identity problem.

Key words: Serbian language, education system, elementary school, secondary school, university teaching, language society status.

Veljko Ž. Brborić